

УДК 329.11(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-05>

КОНСЕРВАТИЗМ: ТРАДИЦІЯ ТА МОДЕРН В УКРАЇНІ

ЯРОСЛАВ, МОСКВІН¹

Анотація

В статті робиться розвідка щодо консерватизму як цілісного поняття. **Актуальність дослідження** полягає в необхідності поглиблення знань щодо важливого як для історії, так і для сьогодення феномену – консерватизму. З одного боку консерватизм є політичною філософією, проте його філософський потенціал досліджений не до кінця, що вимагає його сучасних філософських візій. **Мета та завдання статті** полягають в тому, щоби окреслити поле консерватизму як такого, виявити деякі українські консервативні джерела та окреслити можливу перспективу консервативних ідей в сучасній Україні. **Методи дослідження** полягають як в компаративному аналізі консервативних джерел, так і в філософсько-критичному підході до теми, також частково використовуються методи історичної розвідки та феноменології. Філософія консерватизму як окремий та унікальний підхід сягає початку епохи модерну, тоді коли з'являється і лібералізм. Консерватизм розбирається як актуальна альтернатива до лібералізму, яка пропонує глибший погляд на розуміння доречності тих чи інших змін. Оглядаються джерела консерватизму в Україні та аналізується консервативний вплив на процеси в сучасній Україні. Прогнозується майбутнє загострення проблематики консерватизму-лібералізму та її подальше зростання в публічній сфері. Консерватизм як етична позиція зіставляється з сучасними ідеологічними тенденціями в суспільстві. Наполягається саме на науково нейтральному вивченні консервативної думки, тому що тільки такі дослідження можуть вважатися ідейно неупередженими. Робляться спроби прочитання Г. Сковороди, Т. Шевченка та В. Липинського як представників консервативного світобачення. **Результат дослідження.** Стверджується, що консервативні тенденції мають чимале значення в політичній та філософській площинах, а отже це значення повинно надалі досліджуватись в філософському контексті. Важливим висновком є знайдення глибокого, але нестандартного зв'язку консервативності з раціональністю. Консерватизм може стати джерелом успіху, якого намагається досягти Україна. Консервативні чинники впливають на наше суспільство та корегують соціальні та політичні відношення. Складність консерватизму полягає в його глибокому, але нестандартному зв'язку з раціональністю.

Ключові слова: консерватизм, український консерватизм, традиція, модерн, етика, суспільство, традиціоналізм, лібералізм, політична філософія.

Актуальність. Україна як одна із європейських країн, на яку вплинув західноєвропейський модерн, так чи інакше має необхідність не тільки в ідеях лібералізму, а і в консервативному розумінні соціальних процесів в країні та світі. Деяким чином консервативні настрої певної частини українців демонструють, що вивчення цієї теми необхідне для бачення політичної та етико-філософської картини сучасності. Важливість розглядання цієї теми обумовлена недостатнім висвітленням консервативної проблематики на тлі вітчизняних (філософських та загалом гуманітарних) досліджень. Через те, що немає чітко сформованої термінології щодо консерватизму та через те, що консервативна позиція зазвичай піддається критичній обструкції в прогресивній частині суспільства, потрібне висвітлення сутності консервативності, визначення сфери консерватизму та її інтелектуальних масштабів.

Мислителі «консервативної революції» початку та середини ХХ ст. (культуролог О. Шпенглер, філософ М. Гайдегер, публіцист Е. Юнгер, політолог К. Шмітт, традиціоналіст Ю. Евола, богослов Г. К. Честертон, історик Х. Белок тощо) певним чином підпадали під критику з боку неолібералів та іноді вивчаються надто тенденційно. Можливо, слабка сторона згаданих консервативних революціонерів полягала в поєднанні ними дещо протирічачих одне одному «консерватизму» та «революції», правих та лівих ідей в одному інтелектуальному полі. Проте це тема іншого дослідження, тут нас буде цікавити те, що об'єднує всі консервативні течії та що робить їх важливими для науки та політичної нації.

Мета статті полягає в тому, щоби окреслити поле консерватизму як такого, виявити деякі українські консервативні джерела та окреслити можливу перспективу консервативних ідей в сучасній Україні.

Консерватизм (так як і лібералізм) оформився в епоху модерну і просвітництва, як зазначає британський консерватор та знавець теорії консерватизму Роджер Скрутон (Скрутон, 2022).

Corresponding author:

¹ Харківський національний медичний університет (Харків, Україна)
E-mail: yv.moskvin@knmu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7207-4103>

З цього можна припустити, що природа питання щодо консервативності сягає своїм відношенням між традицією та модерном, старим та новим, прийнятим та запропонованим, перевіреним та інноваційним. Консервативність в суспільстві, політиці, етиці, культурі та естетиці захищає деякі принципи, якими керувалися та керуються люди під час прийняття важливих рішень. Принциповий момент відмінності консервативного світобачення від ліберального полягає у своїх складних зв'язках з традицією, авторитетність якої лібералізм повністю заперечує. Треба уточнити, що класичний лібералізм та сучасне розуміння цього поняття, можуть радикально відрізнятись, але це вже сфера дослідження лібералізму. Парадокс полягає в тім що, перший – класичний лібералізм має багато спільного з європейським консерватизмом. Також треба наголосити, що в статті мова йде про європейську та загалом західну історичну ситуацію, а отже сказане в роботі автоматично не розповсюджується на ситуацію в усіх інших частинах світу.

Якщо підійти до консерватизму в філософському розрізі, то консервативні ідеї мають під собою віру в те, що людина повинна пильно слідкувати за новими змінами, які відбуваються в суспільстві; повсякчас аналізувати та критикувати їх. Інтелектуальна відмінність між змінами та реформами полягає в тому, що зміни не передбачають визначеної мети, тоді як у реформі вже закладений кінцевий результат. Приставка «ре» (яка означає повернення до первісного стану або повторну дію) і слово «форма» (визначений певним чином лад) удає сталий та нескінченний порядок, який перероджується на новому етапі. У чому полягає цей первинний консервативний лад – тут консерватори різних типів будуть сперечатися, тобто відкривається спільне поле для дискусій. Головне – що всі консерватори згодні в тім, що треба уважно аналізувати минуле та зберігати те краще, що було в ньому. Дуже часто етимологію поняття «реформа» ігнорують та не бачать її специфічного сенсу, ставлячи в один ряд з поняттями про прогрес або про зміни. Завдання консерватора полягає в тім, щоби розрізнити, що вже «кануло в Лету», а що має майбутні перспективи. Здається важливим, що консерватори повинні думати не тільки про «злобу завтрашнього дня», а й про далеке майбутнє. На відмінність від «вічних реформаторів» та «бігунів за прогресом» консерватор не соромиться «дихати» традицією та робити висновки щодо перспективи

тої чи іншої нової течії або моди. Згідно консервативного погляду перспективи розвитку залежать не стільки від швидкого залучення змін як від раціонального підходу до них. Прогрес не настає сам, а є результатом довгої та кропіткої роботи.

Роджер Скрутон у своєму блискучому вступі до консерватизму так подає погляди одного з засновників цього напрямку, Едмунда Берка: «Берк відмовився від ідеї суспільного договору як угоди між живими. Він стверджував, що суспільство складається не лише із живих, а це й ще союз між мертвими, живими та ненародженими. Зв'язок між ними ґрунтується не на принципі договору, а на чомусь більш схожому на опіку. Це спільний спадок, заради якого ми вчимося обмежувати свої вимоги, бачити власне місце в безперервному ланцюгу, де всі щось віддають і щось отримують; а також визнавати, що те гарне, що ми успадковуємо, належить нам не для того, щоб це псувати, а щоб зберегти його для тих, хто залежить від нас. Існує ланцюг обов'язків, який поєднує нас із тими, хто дав нам те, що ми маємо, і піклуючись про майбутнє, ми маємо продовжити цей ланцюг... Піклування про майбутні покоління – це неокреслений наслідок вдячності.» (Скрутон, с. 48) Згадаємо шевченківське послання «і мертвим і живим і ненародженим», але про це трохи пізніше. Важлива відмінність між лібералізмом та консерватизмом: «Замість суспільства призовників, ініційованого французькими революціонерами, Берк пропонував суспільство добровольців.» (Скрутон, с. 50). В розумінні консерваторів добровільність так чи інакше приводить до суспільної ієрархії, яка виділяє лідерів в тих чи інших сферах діяльності. Тільки доброволець або волонтер, тобто той, хто діє за покликом душі, а не просто працює, може бути рушійною силою та прикладом для інших. Така ієрархія будується на компетенціях: хто кращий або найбільш компетентний в галузі економіки або сфері літератури – той і буде задавати особливий клімат в економіці або літературі. Цьому протирічить політика квот, які розподіляються не за компетенцією, а за належністю до якоїсь вразливої соціальної групи, яка визначається владним механізмом. Саме тому що квоти завжди запроваджуються штучним способом їх корисність може бути сумнівною. Отже влада для консерваторів – то скоріше влада авторитетів, причетних до сфери, а не влада абстрактних прав окремої частини суспільства, яка потребує особливого ставлення через певну історичну ситуацію.

Щодо консерватизму та суспільного лідерства треба зупинитись окремо.

Важливість еліти. Визначення суспільної еліти консерваторами будується на лідерстві та освіченості. Лідери повинні формувати еліту, а лідерами є ті, хто, по-перше, розуміють наявну ситуацію і, по-друге, мають власне стратегічне бачення куди треба рухати світ. Для цього потрібне розуміння як минулого, так теперішнього і майбутнього. При будівництві стратегії України недостатньо просто обрати напрям шляху – йти до інтеграції з ЄС або шлях в азійські об'єднання, тому що це може означати будь-що. Ті, хто мають ідеї комплексного розвитку (не тільки міста, не тільки нації та країни, а світу в максимально широкій перспективі) – ті й повинні керувати суспільством, а зовсім не сьогоденні політики, які думають на рік-два вперед або планують тільки до своїх наступних виборів. Такому консерватизму насправді ще доведеться оформитись в Україні як усвідомленому явищу. Певним чином еліта є тим, що колись мало назву аристократії. Важлива різниця між елітою й аристократією полягає в тому, що аристократизм передається шляхом роду, а еліта в сучасному розумінні навряд зможе існувати в такий спосіб. В широкому сенсі свою еліту має будь-яка сфера, яка визначає кращих діячів своєї справи, а громадська еліта повинна постійно доводити свою лідерську спроможність керувати адекватно ситуації. Важливо досягнути консервативну думку про те, що громадянське суспільство також є певною елітою, яка протиставляється, з одного боку, державній владі, а з іншого – невизначеному народу. В історії, на жаль, відбувався постійний «відтік» тих українців, які могли стати справжньою громадянською елітою до інших політичних центрів та країн. Така ситуація заважала формуванню саме української аристократії. Козацькі роди часів Гетьманщини купували дворянство в Російській імперії, а до цього намагалися подавати себе як польська шляхта, як стверджує історик Данило Яневський.

Стереотипи щодо консерватизму. Маємо визначити наступні хибні твердження про консерватизм та вказати які стереотипи мають під собою деякий ґрунт задля того, щоби відкинути можливі звинувачення щодо консервативного бачення суспільства.

Консерватизм не проти науки (однак спонукає науку мати етичні межі), не проти нового мистецтва (проте наголошує на важливості обізнаності в класиці), не за диктат релігії (тому що визнає

публічне поле, де домінує світська система раціональності), не проти демократії (однак проти охлократії) та не проти еволюції (хоча дуже критичний щодо революцій). Консерватизм дійсно виступає за первинність порядку перед свободою, але не тому що порядок вищий за свободу, а тому що свобода може народитися тільки з порядку (космосу в давньогрецькому розумінні). Наявний порядок в суспільстві залежить від етики та освіти (Скрутон, с. 34).

Консерватизм нерідко звинувачують у лицемірстві. Проте хто може ствердити, що лицемірства нема в лібералізмі? Лицемірство як ситуативно вигідна поведінка характерна для будь-якою соціальної практики. Звичайно, також можна критично зауважити, що консерватизм у кожного свій, що означає його невизначеність та химерність. І знову те ж саме можна закинути лібералізму, демократизму, розумінню таких понять як «народ», «нація», «інтелектуальність», та, насамкінець, всіх абстрактних понять. Суб'єктивна сторона будь-якої етичної теорії не спростовує її результатів та загального впливу. Тому такі зауваження можна спростувати, наголосуючи на важливості гуманітарної освіти та обізнаності в дослідженнях консервативних думок.

Консервативні партії, які існують в таких прогресивних державах як США та Великобританія формують політичний клімат в цих країнах протягом величезної частини їх історії. Опускаючи складність походження цих політичних формувань треба підкреслити, що в Україні поки не сформувалася подібна конкуренція політичних сил, які б змагалися за більшу або меншу консервативність, поки це тільки майбутнє нашої політичної культури. Пропоную звернутися до історичних особистостей та мислителів України, які могли вплинути на консервативні тенденції в нашій країні, спробуємо розібратись чи дійсно вони мають зв'язок із консервативним світобаченням.

Г. С. Сковорода як консерватор. Григорій Сковорода вплинув на подальшу українську філософію, але чи був цей вплив ліберальним або консервативним? Спосіб його життя був максимально далеким від міщанської консервативності, проте духовну мету його життєвих мандрівок не можна вважати ліберальною або соціалістичною, тому що він не прагнув змін соціального устрою. Незважаючи на бароковий стиль його творчості релігійність Сковороди була ортодоксальною і, порівняно з іншими видатними умами свого часу

(наприклад, Д. Юмом або І. Кантом), він є консерватором та стоїть якнайдалі від ліберальних тенденцій європейського модерну. Втім перспектива скovorодинівської філософії виходить далеко за межі його епохи, одночасно залишаючи унікальним його фірмову стилістику мудрої неоднозначності із прихильністю до біблійної традиції; його ексцентричні твори більше нагадують містику ніж раціоналізм, хоча й побудовані на любові до розуму. Скворода ще не консерватор-націоналіст (як Шевченко) проте він християнський мислитель, котрий вплинув не скільки на історію богослов'я, скільки на світську традицію. Він одночасно консервативний революціонер, богослов-новатор та насамкінець засновник унікальної української філософії.

Т. С. Шевченко як консерватор. Тарас Шевченко також може бути розглянутим в консервативному дискурсі. Творча спадщина Т. Шевченка показує нам любов до рідного краю та традицій. Водночас корисно розглядати погляди Шевченка більш об'єктивно та критично і не робити з нього ідола-кобзаря, він не був кобзарем в прямому сенсі, але свідомо використовував цей образ. Також необхідне дослідження Шевченка як автора сентименталізму в літературі (разом із Г. Квіткою-Основ'яненко), що певно поки не вивчено достатнім чином. Разом з традиційними мотивами маємо складну картину шевченкової релігійності. Шевченків виклик Богу в «Заповіті» не означає невіру в нього, але означає виклик християнському Богу як тому, хто підтримує все навколо. Саме таким чином визнається несправедливість цього порядку в соціально-політичному контексті. Звичайно, таке «богоборство» аж ніяк не може бути консервативною ортодоксією, але в декому сенсі відсутність смирення в ніцшеанському дусі, яке проповідував Шевченко має християнське коріння. Визнання того, що світ «лежить у гріху» схоже на мисль Шевченка про пригнічення одним народом іншого та пригнічення одним класом панів іншого класу селян. Не дивлячись на поверхневу схильність до соціалістичних ідей звільнення це творить портрет справжнього консерватора «до мозку кісток», який обрав собі образ кобзаря як того, хто несе дух народу, а отже консервує його традиції, в яких Шевченко вбачає не сталість суспільного ладу, а глибинну інтуїтивну сутність українства. Прочитуємо одну з канонічних праць Оксани Забужко «Шевченків міф України: спроба філософського аналізу: «...Цілий «Кобзар» можна

і треба) розглядати як безнастанний, часами вельми драматичний, але завжди **безпосередній діалог людини з Богом**» (Забужко, с.21) Однак який саме це був діалог? Наприкінці цієї праці авторка висловлює свою позицію на це питання, коли говорить про «Заповіт» Шевченка: «Маємо тут латентне, укрите, однак, в істоті своїй те саме класично-«пророцьке» протиставлення Божої правди – людській «скверні» традиційної міфології, тож, за цією аналогією, не важко зрозуміти, що свій власний зарік у «Заповіті» «Не знати Бога», доки Україна не очиститься від «ворожої злої крові», Шевченко навряд чи розцінював як гріх боговідступництва – просто чесно і бездоганно (ось вона, щирість пророка!) ставив свій посмертний приділ у жорстку, прямолінійну залежність від долі своєї країни: визволиться вона – визволиться, «полине до Бога» і його душа.» (Забужко, с.158) Прив'язуючи долю України та свою душу до пролиття ворожої крові відбувається заклинаньний акт, який передбачає криваве майбутнє та ставить своє щастя та долю народу у жорстку відповідність до історичних подій. Шевченко не міг не розуміти, що кров, яка коли-небудь проллється буде не тільки ворожою, а і своєю, українською. Полемізуючи з О. Забужко, зауважимо, що біблійний пророк свого народу, з яким, певно, себе асоціює літературний герой Шевченка, хоч і був максимально пов'язаним із народом, намагався змінити погляди народу на краще, а не ставити ультиматум Богу, з яким пророк розірве відношення, якщо народ не буде звільнений від гніту. Позиція Шевченка виявляється консервативною не в релігійному сенсі, а в сенсі владному – за волю обов'язково треба сплачувати кров'ю.

Водночас з філософією та літературою в історії українського консерватизму були й монархічні ідеї, важливим представником яких вважається В'ячеслав Липинський, який підкреслював необхідність моральних засад для влади, але водночас говорив про традиції порядку та принцип поваги до правителя. (Консерватизм: антологія, с. 13–19) В. Липинський робив ставку на хліборобські традиції України та аграрний комплекс як складову країни, яка повинна бути фундаментом держави, розвиваючи свої концепції у вимушеній еміграції. Проявом такого підходу в недовгій державній практиці був останній гетьман України Павло Скоропадський, правління якого не було підтримано достатнім чином для того, щоби зберегти його владу та консервативний уклад в економіці. Однак навіть у монархічному українському

підході підкреслювалася важливість балансу влади та її узгодженості з іншими гілками громадськості, вплив яких був традиційно активним.

Модерна культура завжди існувала як баланс між двома крайнощами: індивід та суспільство, порядок та свобода, влада та громадськість. Консервативні тенденції в сучасній Україні особливо помітні на тлі руху до Європейського Союзу. Водночас із активною лібералізацією з'являється супротив нововведенням, який також пояснюється нашим унікальним бекграундом та може заперечуватися тільки тому, що він протирічить деяким тенденціям та впливам політичних організацій, які маніфестуються як соціально-правові, наприклад, які захищають концепцію «ЛГБТ+». Ліва політична природа таких організацій намагається сховатися за завісою захисту прав меншин. Тим самим «кидаючи під один дах» зовсім різні поняття та проблеми відбувається уніфікація людей із зовсім різними особливостями та профанація будь-яких точок зору, які хоч в чомусь не погоджуються із магістральною лінією цих міжнародних організацій. Консервативний погляд завжди вкрай критично ставився до боротьби за чужі права, особливо якщо це відбувається за гроші третіх осіб, які не є безпосередніми постраждалими. Консервативна думка завжди намагалася уникнути згубного комплексу жертви, який вкрай популяризувався останнім часом.

Для українців характерне розуміння консерватизму та практики, але існують значні труднощі в теорії, яка просто недостатньо розвинена. Саме тому потрібно розвинути її в академічному дискурсі як частину політології, соціальної теорії та філософії. Якщо сформувати теорію ясніше, то і прийняті рішення будуть більш свідомими та ефективними, тому що все це буде відображатися в суспільних дискусіях. Водночас треба визнати, що консервативний підхід входить у деяке протиріччя з умовним сучасним західно-європейським планом розвитку, який нам пропонує Європейський Союз. Поки що ми не маємо українського плану розвитку, який би включав в себе поради від ЄС, але не обмежувався би ними. Окрім плану повинна бути стратегія його застосування, і, здається, тільки консерватори розуміють, що план не може бути загальним, він завжди унікальний та неповторний. Можливо консервативний підхід полягає в тім, щоби не виконувати все те, про що нас просять посадовці з успішних країн, а робити так, як свого часу діяли ці країни (а їх реальні дії відрізнялися від їхніх сучасних

порад), тільки тоді ми досягнемо того успіху, якого прагнемо. Однак хто буде тим суб'єктом, який буде оновлювати та будувати країну – це питання не ставиться, але цей фактор має першорядне значення. Чи це буде національна ідеологія (в якому розумінні?), чи партія (чи є у нас справжні партії з історією?) чи абстрактний народ (під яким може розумітися хто завгодно), поки невідомо. Не потрібно відмовлятися від того, що (прагматично) працює у нас задля того, щоби копіювати практики інших країн, навіть якщо там вони успішно діють. Не обов'язково постійно приймати нові закони, потрібно бачити які закони працюють та як саме вони діють. Коли ж приймаються нові норми треба ретельно та зважено аналізувати не тільки сам закон, а і те, як він буде працювати. Якщо ж він не буде працювати як треба, то не можна і припустити приймання такого закону, бо це підриває авторитет держави та її спроможність реально керувати ситуацією в тій чи іншій галузі. Знову-таки треба відмітити, що консервативний підхід залишає без регуляції ту сферу, яка і так працює без управління державних органів, тому що є речі, які важливіші за державне благо.

Ці поради є доволі абстрактними, але наше завдання в тому, щоби зрозуміти логіку мислення консерваторів і її теоретичну сферу; тільки після розуміння мотивації консерватора можна розуміти його/її зовнішні дії в суспільстві. Ба більше, без критики та заглиблення в теоретичні засади консерватизму ніяк не вдасться бути готовим до його потенційно небажаного впливу.

Висновки. Так чи інакше проблематика консерватизму та його протистояння з лібералізмом та соціалізмом відіграє значущу роль в українських суспільних дискусіях та відіграватиме й надалі. З досвіду демократичних країн такі дискусії повинні мати публічний характер, тому що ігнорування або приховування консервативних ідей веде до придушення тіні (в юнганському сенсі) та неадекватного розуміння суспільних настроїв. Також подібне поглиблення в розумінні консервативного боку проблем, його інтелектуальне осмислення (а не тільки соціологічний опис) дає більш повну картину реальності. Суспільство, яке приховує зворотній бік інновацій робить фатальну помилку. Ми повинні бачити реальні настрої суспільства і не намагатися корегувати реальність (як завжди робили марксистки) замість того, щоби бачити її. Уявлення про модерн, які ігнорують значення консервативності є хибними, тому що консерватизм є такою ж

частиною політичної культури як і лібералізм. Якщо ліберальні тенденції в суспільстві радикалізуються, то реакція не змусить себе довго чекати. В той самий час консерватизм не є тільки зворотною стороною лібералізму, а й існує як самостійне живе явище. Здорова політична культура має містити елементи усіх підходів для успішного впровадження демокра-

тії в державну сферу, чому не протирічить сучасне консервативне мислення. Отже, консервативні чинники впливають на наше суспільство та корегують соціальні та політичні відношення. Складність консерватизму полягає в його глибокому, але нестандартному зв'язку з раціональністю, яку пропонується досліджувати надалі.

Список використаних джерел

- Баумейстер А. Біля джерел мислення і буття. Вибрані філософські етюди. Київ : *Дух і літера*, 2012. 480 с.
 Винайдення традиції / за ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; пер. з англ. М. Климчука. Київ : *Ніка-Центр*, 2015. 444 с.
 Гусерль Е. Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії; пер. з нім. В. Кебуладзе. Харків : *Фоліо*, 2020. 348 с.
 Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. Вид. 5-те перегл. і допов. Київ : *Видавничий дім «Комора»*, 2017. 304 с.
 Консерватизм : Антологія. 2-ге вид. / Упор. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : *Простір*, 2008. 788 с.
 Скрутон Р. Консерватизм. Запрошення до великої традиції; пер. з англ. К. Дуса. Київ : *Наш формат*, 2022. 176 с.
 Ушкалов Л. Ловитва невлонного птаха: життя Григорія Сковороди. Київ : *Дух і Літера*, 2017. 368 с.
 Честертон Г. К. Ортодоксія. Пер. з англ. О. Гладкого. Львів : *Свічадо*, 2019. 200 с.
 Яневський Д. Відомі історії нашої держави. 1781–1914 роки. Харків : *Фоліо*, 2022. 288 с.
 Ясперс К. Психологія світоглядів; пер. з нім. О. Кислюка, Р. Осадчука. Київ : *Юніверс*, 2009. 464 с.

REFERENCES

- Baumeister A. (2012). Bilia dzherel myslennia i buttia. Vybrani filosofski etyudy. Kyiv : *Dukh i litera*, 480.
 Vynaidennia tradytsii (2015) / za red. E. Hobsbauma ta T. Reindzhera; per. z anhl. M. Klymchuka. Kyiv : *Nika-Tsentr*, 444.
 Huserl E. (2020). Idei chystoi fenomenolohii i fenomenolohichnoi filosofii; per. z nim. V. Kebuladze. Kharkiv : *Folio*, 348.
 Zabuzhko O. (2017). Shevchenkiv mif Ukrainy. Sproba filosofskoho analizu. Vyd. 5-te perehl. i dopov. Kyiv : *Vydavnychiy dim "Komora"*, 304.
 Konservatyzm (2008) : Antolohiia. 2-he vyd. / Upor. O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: *Prostir*. 788.
 Skruton R. (2022). Konservatyzm. Zaproshennia do velykoi tradytsii; per. z anhl. K. Dysa. Kyiv: *Nash format*, 176.
 Ushkalov L. (2017). Lovytva nevlonnoho ptakha: zhyttia Hryhoriia Skovorody. Kyiv : *Dukh i Litera*, 368.
 Chesterton H. K. (2019). Ortodoksiia. Per. z anhl. O. Hladkoho. Lviv : *Svichado*, 200.
 Yanevskiy D. (2022). Vidomi istorii nashoi derzhavy. 1781–1914 roky. Kharkiv : *Folio*, 288.
 Yaspers K. (2009). Psykholohiia svitohliadiv; per. z nim. O. Kysliuka, R. Osadchuka. Kyiv : *Yunivers*. 464.

YAROSLAV, MOSKVIN – assistant Philosophy and social sciences department,
 Kharkiv national medical university (Ukraine, Kharkiv)
 E-mail: yv.moskvin@knmu.edu.ua
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7207-4103>

CONSERVATISM: TRADITION AND MODERN IN UKRAINE

Abstract

The article deals with conservatism as an entire concept. **The relevance of the research** lies in the need to deepen knowledge about the phenomenon of conservatism, which is important both for history and for the present. On the one hand, conservatism is a political philosophy, but its philosophical potential has not been fully explored, which requires its modern philosophical visions. **The purpose and tasks of the article** is to outline the field of conservatism as such, identify some Ukrainian conservative sources and research the possible perspective of conservative ideas in Ukraine. **Research methods** consist of both a comparative analysis of conservative sources and a philosophical-critical approach to the topic, and the methods of historical intelligence and phenomenology are also partially used. The philosophy of conservatism as a separate and unique approach dates back to the beginning of the modern era, when liberalism also appeared. Conservatism

is understood as a relevant alternative to liberalism, which offers a deeper perspective on understanding the appropriateness of certain changes. The sources of conservatism in Ukraine are reviewed and it is analyzed conservative influence on the processes in modern Ukraine. The future aggravation of the problem of conservatism-liberalism and its further growth in the public sphere is predicted. Conservatism as an ethical position is compared with contemporary ideological trends in society. It insists on the scientifically neutral study of conservative thought, because only such studies can be considered ideologically unbiased. Attempts are being made to read H. Skovoroda, T. Shevchenko and V. Lypinsky as representatives of a conservative worldview. **Research results.** It is argued that conservative tendencies have considerable importance in the political and philosophical planes, and therefore this importance should be further explored in a philosophical context. An important conclusion is the finding of a deep but non-standard connection between conservatism and rationality. Conservatism can become a source of success that Ukraine is trying to achieve. Conservative factors influence our society and adjust social and political attitudes. The difficulty of conservatism lies in its deep but unconventional connection with rationality.

Key words: conservatism, Ukrainian conservatism, tradition, modernity, ethics, society, traditionalism, liberalism, political philosophy.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 05.09.2023

Accepted date 15.09.2023

Published date 05.10.2023

How to cite: Москвін Ярослав. Консерватизм : традиція та модерн в Україні. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 17 (94). P. 43–49.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-05>